

The Association of Environmental Justice in Israel (AEJI)
المنظمة للعدل البيئي העמותה לצדק סביבתי (ע"ר)

מידע ועמדות בנושאי סביבה ביישובי החברה הערבית בישראל אזור המשולש

כרמית לובנוב

פברואר 2017

צילום: האגודה לצדק סביבתי

מידע ועמדות בנושאי סביבה ביישובי החברה הערבית בישראל, אזור המשולש

תכן עניינים:

עמוד	נושא	
2	כללי	א.
3	שאלון 2016	ב.
3	עיקרי הדברים	ב.1.
4	ניתוח ממצאי השאלונים	ב.2.
	ניתוח עמדות אישיות עפ"י היגדים	ב.3.

א. כללי

שאלון הסקר משמש ככלי עבודה לאפיון עמדות הציבור ביישובי החברה הערבית ומסייע באיסוף נתונים (איכותניים וכמותניים) שעיקרם **מידע וידע, מודעות ועמדות** של תושבים בנושאי סביבה ברמת היישוב בו חיים, האזור, וברמה הארצית וכן ידע והכרות עם סוגיות סביבתיות בארץ ובעולם.

פיתוח המדדים גובש במטרה להוות כלי-עזר בהערכה של:

- מודעות לבעיות סביבתיות מקומיות וגלובאליות;
- עמדות סביבתיות בנוגע למצב סביבתי נתון ולגורמים האחראים על הובלת השינוי, ובאלה דרכים;
- נכונות התושבים לפעול ובאלו תנאים;

האגודה לצדק סביבתי (האגודה) יזמה בתחילת פעילותה ביישובי החברה הערבית (אזור המשולש הדרומי) ב- 2010 שימוש בכלי השאלון למטרות אומדן והערכה, הן של הידע הסביבתי והן של המוכנות לפעול, כך שניתוח התוצאות של פעילות קודמת (2010-15) מהווה בסיס נוסף להערכה.

הפעילות בשנה החולפת יועדה לפיתוח תכנית מנהיגות סביבתית ביישובים החברה הערבית, בהתבסס על פיילוט. עיבוד השאלון בוצע הן עפ"י 2 קבוצות יישובים (כפר קאסם-גלג'וליה, טירה-טייבה) והן ביחס לקבוצת אוכלוסייה מובחנת (סטודנטים במסלול ללימודי הוראה במכון האקדמי

הערבי). רוב הסטודנטים מגיעים מהיישובים במשולש הדרומי, אך מקצת גם מיישובי המשולש הצפוני ובהם היישובים בקה אל ג'רביה, זמר, אום אל פאחם¹.

הערות מתודולוגיות:

1. ניתוח הנתונים אינו עפ"י מבחנים סטטיסטיים והממצאים אינם מהווים ייצוג רשמי של החברה הערבית. יחד עם זאת, פעילות האגודה ביישובי המשולש מאז 2009 ובכלל זה שאלונים, איסוף ועיבוד נתונים בשלב עבודה מוקדם של פעילות האגודה בשטח (2010-11), וליווי מקרוב של עבודת מחקר לתואר שני שהתבססה על שאלוני האגודה ובחנה עמדות הציבור בכפר קאסם בלבד (2013), ייזום שולחנות עגולים ביישובים בהשתתפות בעלי עניין שונים בהם תושבם ונציגי הרשות המקומית, מאפשרת לבחון הנתונים של 2016 בפרספקטיבה רחבה יותר.

2. הממצאים מאפשרים לבחון גם את עמדות הציבור בפריזמה מגדרית, וזאת מכיוון שמרבית המשתתפים בפעילות וממלאי השאלונים היו נשים. בקבוצת המיקוד בבית ברל הנשים היו כ- 90% מחברי קבוצת הסטודנטים להוראה.

השאלונים שמולאו עד כה התבצעו במסגרות הבאות:

1. שאלונים – מפגשי-דיון שולחנות עגולים של תושבים, פרויקט חזון ירוק ודיאלוג סביבתי, 2010-11.
2. סקר עמדות הציבור לגבי חזון ירוק כפר קאסם, לינה בדיר עבודה לתואר שני (2013).
3. תכנית לפיתוח מנהיגות סביבתית יישובי החברה הערבית, קבוצות סטודנטים במכללת בית ברל וקבוצות תושבים הטרוגנית ביישובים, 2016.

---

¹ פרויקט פיתוח מנהיגות סביבתית ביישובי החברה הערבית (2015-16), הינו יוזמה של האגודה לצדק סביבתי ©.

האגודה מודה לסטודנטים לתואר שני בבי"ס ללימודי סביבה פורטר, אוניברסיטת תל אביב (2016) ובראשם לעמרן עמרני, אנואר פריג' ויקין עיסא על השתתפותם בקבוצת חשיבה כחלק מפרויט הפיילוט. יקין עיסא סייעה בהפצת השאלונים וריכוז הנתונים ביישובי המשולש.

ב. שאלון 2016

ב.1. עיקרי הדברים:

1. דירוג המפגעים הסביבתיים הרווחים ביותר ביישוב, דומה בכל היישובים:
אשפה, טיפול בפסולת וזיהום אוויר/מים. דירוג זה קונסיסטנטי עם העמדות שהוצגו בשאלונים בשנים קודמות. חשוב לציין כי השאלונים מולאו בקיץ 2016, כשנתיים לאחר השקת התכנית הממשלתית "סביבה שווה" לשפור תשתיות איסוף הפסולת ביישובי החברה הערבית בהשקעה תקציבית כוללת של עשרת מיליוני ₪, ובכלל זה ביישובי המשולש הדרומי. למרות זאת, מפגעי הפסולת, עשן וזיהום אוויר מדורגים כמפגעים העיקריים בצד הקריאה מצד תושבים להעלאת המודעות ונקיטת פעילויות בתחום ההסברה.
2. חל שינוי באשר לתפיסת נושא תחבורה כסוגיה סביבתית וכגורם הקשור לזיהום אוויר².
3. חל שינוי תפיסתי גם כן ביחס לנושא צרכנות כגורם פרו סביבתי³.
4. "הידע הסביבתי" מצוין כגורם שסייע לפעילות סביבתית אזרחית, מאפיין המופיע בצורה ברורה בקרב קבוצת הסטודנטים בבית ברל (19).
5. יחד עם זאת, רמת הידע אינה גבוהה הגם שמצוין הכרות עם מושגים וסוגיות סביבתיות, אך ברבים מההיגדים ההכרות היא ברמה של "שמעתי על זה" (9-48, 7-53).
6. ייזום פרויקטים סביבתיים כגורם שיכול לשפר איכות הסביבה ביישובים הערביים – תמיכה בכל היישובים לכך (22).
7. העמדה לפיה קיימת אחריות אישית לנושא סביבה, בולטת בקרב סטודנטים (23).
8. כנ"ל רלוונטיות החינוך במעגל המשפחתי להתנהגות סביבתית בולטת בקרב סטודנטים (25).
9. כמו-כן, תמיכה בולטת של סטודנטים בעמדה לפיה השתתפות של תושבים בפרויקטים יכולה לתרום למצב הסביבתי ביישוב (26).
10. לדעת רוב הסטודנטים ענישה אינה מונעת מפגע סביבתי (16), לעומת תושבי כפר קאסם שאינם מסכימים לאמירה זו (כלומר, יש רוב לעמדה שענישה היא כלי אפקטיבי במניעת מפגע סביבתי). למרות השוני בעמדות, שתי הקבוצות סבורות שיש לנקוט בענישה באופן פרו-אקטיבי לצמצום הבעיות הסביבתיות (20).

² ביחס לעמדות שהובעו בע"פ ובשאלונים בתחילת פעילות האגודה לצדק סביבתי בשנים 2010-11
³ בתחילת הדרך (2010), נושאי צרכנות לא נתפסו כלל כסוגיה סביבתית

ב.2. ניתוח ממצאי השאלונים 2016

סימון תשובות, מפתח יישובים, לפי צבעים:

כפר קאסם (9), ג'לג'וליה (1)
טייבה (6), טירה (3)
סטודנטים בית ברל (18)

חשיבות נושא הסביבה:

חשיבות רבה ברוב השאלונים

דירוג המפגעים הסביבתיים:

סטודנטים תושבי אזור המשולש מסלול הוראה	תושבים טירה וטייבה	תושבים כפר קאסם וג'לג'וליה	
אשפה	אשפה	אשפה	1
שריפות	שריפת פסולת	שריפת פסולת	2
זיהום אוויר (מפעלים, תחבורה)	זיהום אוויר / מים	זיהום מים / אוויר	3
העדר מקום איסוף פסולת	פצצות עשן וזיקוקים באירועים	ביוב	4
ביוב	חניית כלי רכב וחסימת כבישים	אנטנות	5

איך ניתן להביא לשינוי ביישוב בו את/ה גר:

סטודנטים תושבי אזור המשולש - מסלול הוראה	תושבים טירה וטייבה	תושבים כפר קאסם וג'לג'וליה	
ניקיון מיחזור מודעות בקרב תושבים	שמירה על הניקיון מיחזור העלאת מודעות להשתתפות בפרויקטים בנושא	ניקיון מיחזור מודעות	תושבים
סגירת מקומות איסוף פסולת שילוט ענישה/קנסות	ניקיון ארגון פעולות למען הסביבה לטפל בפסולת כמו שצריך	הדרכות והרצאות לקהל בנושא חשיבות השמירה על סביבה נקייה לעקוב אחרי תושבים מזהמים לשים מכלי אשפה בכבישים ולדאוג לנקות אותם מפסולת כמו שצריך	רשות מקומית
מודעות חקיקה תקציבים	מודעות חקיקה לשלב הנושא הסיבתי במערכת החינוך	מודעות חקיקה ותקציבים	ממשלה

מעורבות אישית בפרויקט סביבתי במקום המגורים:

סטודנטים תושבי אזור המשולש - מסלול הוראה	תושבים טירה וטייבה	תושבים כפר קאסם וג'לג'וליה	
לא ענו על השאלה	כולם אינם מעורבים באופן אישי	כולם אינם מעורבים באופן אישי *	כן / לא
	חלקם רוצים להיות מעורבים וחלקם אינם מעוניינים להיות מעורבים	חלקם רוצים להיות מעורבים וחלקם אינם מעוניינים להיות מעורבים	האם תרצו להיות מעורבים
			תחום מעורבות בו תהיו מעוניינים

(*) רק משתתפת אחת מעורבת דרך הבית ספר שהיא מלמדת (אך לא מעורבות אישית).

ב.3. ניתוח עמדות אישיות עפ"י היגדים

חלק ב': נא דרג/י את מידת הסכמתך עם כל אחד מהיגדים הבאים, סמך/י X במשבצת המתאימה

ממש מתנגד	לא מסכים	אין לי דעה בנושא	מסכים	מסכים בהחלט	מספר היגד	
		1	2	7	11	אני מאמין שאני יכול/ה לתרום לאיכות הסביבה באמצעות ההתנהגות האישית שלי
		---	3	6		
		1	4	13		
		1	5	4	12	חקיקה יכולה להפחית פגיעה בסביבה
		1	4	4		
		2	7	9		
			8	2	13	הבעיות הסביבתיות נוצרות עקב חוסר מודעות
		1	3	5		
			7	11		
		1	5	4	14	הארגונים הירוקים פועלים לטובת כלל האזרחים
		2	4	3		
	1		9	8		
			8	2	15	חשוב מאוד לנסות ולהשפיע על דעות חברי ומשפחתי בנושאי סביבה
		2	2	5		
		1	7	10		
1	5		2	2	16	ענישה לא מונעת פגיעה סביבתית
	3	1	5	---		
			8	10		
			6	4	17	הבעיות הסביבתיות נובעות מאי אכפתיות של תושבים / רשות מקומית / ממשלה
		2	4	3		
		2	7	9		
		3	3	4	18	הארגונים הירוקים תורמים להעלאת המודעות הסביבתית במגזר הערבי
	1	3	3	2		
1	---	---	7	10		
		1	7	2	19	לו היה לי יותר ידע בנושא הייתי משלב שיקולים סביבתיים בהתנהלותי היום יומית
		1	5	3		
		2	6	10		
	1		2	7	20	יש להעניש אנשים פרטיים על פגיעה בסביבה
		2	3	4		
		1	7	10		
			8	2	21	בעיות סביבתיות נובעות מבעיות בתשתיות ומחסור במתקנים למחזור
		1	6	2		
		1	9	8		
			3	7	22	הקמת פרויקטים סביבתיים יכולה לשפר את איכות הסביבה במגזר הערבי
			6	3		
		1	8	9		
			3	7	23	על כל אדם מוטלת האחריות לשמור על הסביבה
			4	5		
		1	3	14		
	2	1	4	3	24	אתנגד לכל חוק סביבתי שיגביל את אורח החיים שלי
	3	3	3	---		
	1	2	6	9		
		1	5	4	25	בעיות סביבתיות נובעות מהדרך בה אנשים מחנכים את ילדיהם
		1	6	2		
			6	12		
			5	5	26	השתתפות התושבים בפרויקטים סביבתיים מקומיים יכול לקדם איכות הסביבה ביישוב בו אני גר/ה
			5	4		
		1	6	11		

חלק ג ציין/י עד כמה את/ה מוכן/ה לבצע את הפעולות הבאות , סמני/י X במשבצת המתאימה

אינני מוכן 1	2	3	4	מוכן תמיד 5	היגד (פעולות)	
	1	1	4	4	לדווח לרשות המקומית על מפגעים סביבתיים	27
	2	1	5	1		
		1	6	3	להביא חומרים (כמו : עיתונים, בקבוקי פלסטיק) למרכזי איסוף למיחזור	28
	1	-----	6	2		
			7	3	למחזר בקבוקי שתייה על-פי חוק הפיקדון	29
	1	1	5	2		
		2	6	2	להשתתף במבצע לניקיון וטיפול מקומות ציבוריים	30
1	-----	1	5	2		
			5	5	לחסוך בחשמל על ידי כיבוי אורות ומכשירי חשמל כשאינם בשימוש	31
1	---	---	4	4		
			7	3	לחסוך במים בשימוש ביתי (למשל : סוגר את הברז בזמן צחצוח שיניים , בהדחת כלים ועוד)	32
1	----	1	6	1		
			7	3	להעיר לאנשים המשליכים לכלוך ברחוב או פוגעים בסביבה בדרך כלשהי	33
		3	5	1		
	1	3	5	1	להעדיף מוצרים ירוקים כמו "מוצרים ממוחזרים"	34
	-----	3	4	2		
	2	2	5	1	לפעול בארגון ירוק	35
	2	4	2	1		
		3	6	1	להיות מעורב בנקיטת צעדים למציאת פתרון למפגע סביבתי מקומי	36
	1	2	5	1		
	1	4	4	1	להשתתף בהפגנה או עצומה נגד מפגע סביבתי	37
	1	3	4	1		

חלק ד קרא/י את ההיגדים וסמן/י נכון לא נכון או לא יודע.

לא יודע	לא נכון	נכון	היגדים	
2		8	שימוש בתחבורה ציבורית במקום תחבורה פרטית יכול להפחית את התחממות כ"א	38
3		6		
		18		
3	6	1	דיר כבשים שנמצא בשכונת מגורים הוא לא מפגע סביבתי	39
4	2	3		
	5	13		
1	2	7	הזנחת מבנים נטושים מהווה סכנה להפצת מכרסמים וזוחלים	40
	1	8		
	4	14		
	9	1	שריפת פסולת בשכונה היא דרך יעילה להיפטר מהפסולת	41
	7	2		

	5	13		
2		8	עידוד תחבורה ציבורית בכפר מפחיתה זיהום האוויר	42
1		8		
1	1	16		
1	2	7	שימוש במגברי קול פוגע בחוש השמיעה	43
2		7		
1	3	14		
2	6	2	הקמת נגרייה בשכונת מגורים לא מהווה מפגע סביבתי	44
4	4	1		
1	4	13		
3	2	5	קנייה של מוצרים איכותיים גורמת להפחתת פסולת	45
2	2	5		
	1	17		
	2	8	הקמת אנטנות סולריות באזור מגורים מגבירה שיעור התחלואה	46
1	2	6		
	5	13		
----	10	----	השלכת פסולת בשולי הכפר אינה גורמת נזק לתושבים	47
1	6	2		
	2	16		

חלק ה_ באיזה מידה את/ה יודע/ת על הנושאים הסביבתיים הבאים ? סמני X בתוך המשבצת המתאימה

לא שמעתי	שמעתי על זה	יודע/ת קצת	מכירה	בקיאה	נושאים	
	1	3	5	1	התחממות כדור הארץ	48
	3	2	4	----		
1	7	4	2	4		
	3	3	3	1	קומפוסט	49
3	1	2	3	----		
	7	3	5	3		
1	1	2	5	1	תרבות הצריכה כבעיה סביבתית	50
1	1	5	1	1		
3	4	4	4	3		
	1	2	5	2	נזקי בריאות כתוצאה מהחור באוזון וחשיפה לשמש	51
	1	4	4	----		
2	4	2	4	6		
	2	3	2	3	הקשר בין צריכת חשמל לזיהום אוויר	52
	2	4	3	----		
	5	4	5	4		
1	2	4	2	1	צדק סביבתי	53
2	3	1	3	----		
2	7	3	3	3		
	1	5	3	1	רעש כמפגע סביבתי	54
	3	2	4	----		
3	8	----	3	4		
	2	4	3	1	קיימות	55
	1	4	4	----		
2	6	4	3	3		
	4	4	1	1	חזון ירוק	56
	2	3	4	----		
1	9	2	2	4		
	3	1	4	2	חומרים מתכלים	57
		6	2	1		
3	7	2	4	2		

The Association of Environmental Justice in Israel (AEJI)
المنظمة للعدل البيئي העמותה לצדק סביבתי (ע"ר)

למידע נוסף ניתן לפנות לאגודה לצדק סביבתי
office@aeji.org.il | www.aeji.org.il

